

Cenzura i sloboda govora

Seminarski rad u okviru kursa
Metodologija stručnog i naučnog rada
Matematički fakultet

Filip Jovašević, Lazar Jovanović, Luka Milošević, Stefan Lazović
filip.jovasevic96@gmail.com, jlazar1996@gmail.com,
lukamilosevic11@gmail.com, stefanlazovic1010@gmail.com

6. april 2019

Sažetak

Cenzura je pojava koja je opšte prisutna u današnjem vremenu. Predstavlja alat koji se koristi za manipulaciju, od koga je teško braniti se. Sredina u kojoj je cenzura prisutna je nezdrava, jer u njoj borave ljudi koji su uskraćeni za pravu istinu i žive u svetu „cenzure” koji se plasira od strane nekolicine moćnika. U radu će biti prikazani različiti oblici cenzure i njihovi primeri.

Sadržaj

1	Uvod	2
2	Vrste cenzure	2
2.1	Direktna cenzura	3
2.1.1	Monopol od strane vladinih institucija	3
2.1.2	Pregled publikacije	3
2.1.3	Licenciranje i registracija	3
2.2	Samocenzura	3
2.2.1	Samocenzura na društvenim mrežama	4
3	Teškoća cenzurisanja na Internetu	4
4	Manipulisanje Internetom od strane države	5
5	Sloboda govora	5
5.1	Zbog čega postoji sloboda govora?	5
5.2	Džon Stjuart Mil o slobodi izražavanja	6
5.3	Sloboda govora danas	8
6	Deca i neprikladan sadržaj	8
6.0.1	Prečišćivač Veba	8
6.0.2	Sexting	9
7	Zaključak	10
	Literatura	11

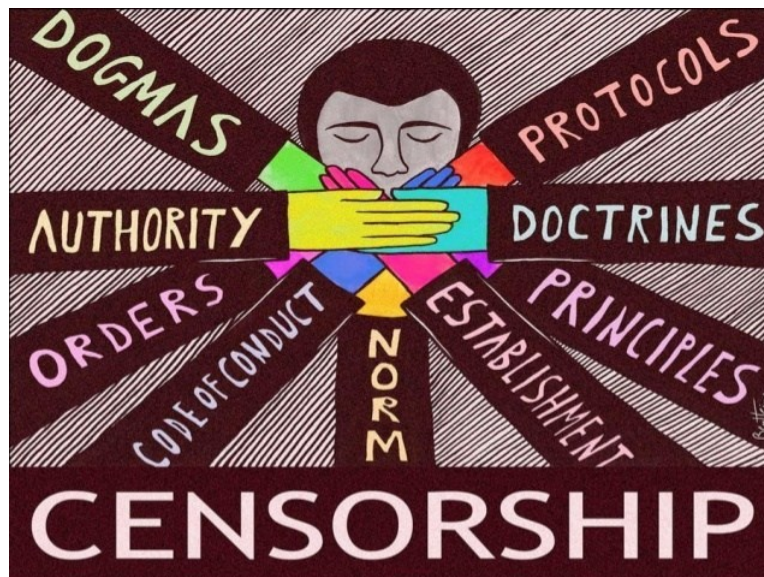
1 Uvod

Cenzura predstavlja pokušaj da se suzbije javni pristup informacijama ili materijalima koji se smatraju uvredljivim ili štetnim. Kroz istoriju, cenzuru su vršile većinski vladine i religiozne institucije. Kao jedan od primera, Rimljani su cenzurisali svoje pesnike. Jedan od glavnih primera cenzure tokom srednjeg veka jeste zabrana objavljivanja mnogih radova, a među njima i radovi Galileo Galileja ¹. Cenzura postaje mnogo veći problem izumom štamparske prese. Štamparska presa promenila je trenutno stanje monopola držanog od strane vladinih i religioznih institucija. Omogućila je distribuiranje sadržaja širokom auditorijumu.

2 Vrste cenzure

- Direktna cenzura
- Samocenzura

Na slici 1 možete videti različite načine cenzure. [10]

Slika 1: Ilustracija različitih načina cenzure

¹Galileo Galilej (Piza, 15. februar 1564 - Firenca, 8. januar 1642) bio je italijanski astronom, fizičar i matematičar i filozof, čija su istraživanja postavila temelje modernoj mehanici i fizici.

2.1 Direktna cenzura

Direktna cenzura sastoji se iz tri oblika: monopol od strane vladinih institucija, pregled publikacije, licenciranje i registracija.

2.1.1 Monopol od strane vladinih institucija

Prvi oblik direktne cenzure je monopol od strane vladinih institucija. U bivšem Sovjetskom Savezu, vlada je posedovala sve televizijske i radio stanice kao i novine. Cenzura je bila velika do te mere da nijedna nevladina organizacija nije mogla da poseduje čak ni fotokopir mašinu. Ovakav oblik cenzure je bio jako efikasan u kontroli toka informacija. Pojavom modernih tehnologija znatno se otežava cenzura u obliku koji je do tad postojala.

2.1.2 Pregled publikacije

Pregled publikacije predstavlja drugi oblik direktne cenzure. Ovaj oblik je ključan za sakrivanje informacija koje su od velikog značaja za državnu bezbednost (npr. programi za nuklearno naoružanje). U autokratski uređenim državama vlada blokira objavljivanje materijala koji mogu da naruše njihovu reputaciju kao i određena pravila.

2.1.3 Licenciranje i registracija

Licenciranje i registracija predstavlja treći i poslednji oblik direktne cenzure. Ovakav oblik cenzure se najčešće koristi za kontrolu medija. Jedan od primera je ograničen broj radio i televizijskih stanica koje mogu biti dodeljene određenim frekvencijama unutar elektromagnetnog spektra. S toga oni moraju da zakupe licencu za određenu frekvenciju da bi mogli da emituju sadržaj.

2.2 Samocenzura

Samocenzura je najčešći oblik cenzure i predstavlja slučaj kada grupa na svoju ruku reši da ne objavi određene informacije. Razlog samocenzure je izbegavanje posledica zbog kompromitujućih sadržaja. Zbog toga u mnogim državama izdavači se trude da održe dobre odnose sa vlašću.

Izdavači se međusobno takmiče za pristup informacijama koje su najčešće dostupne samo u vladinim krugovima. Celokupna poenta održavanja dobrih odnosa sa vlašću proističe iz toga što te izdavačke kuće žele da imaju pristup što većem broju informacija. Izdavači su usvojili starosna ograničenja da bi napomenuli za koju grupu ljudi je namenjen sadržaj.

Dok na Vebu ne postoje opšte prihvaćena starosna ograničenja, nekoćina Veb stranica sadrže upozorenja o neprikladnom sadržaju.

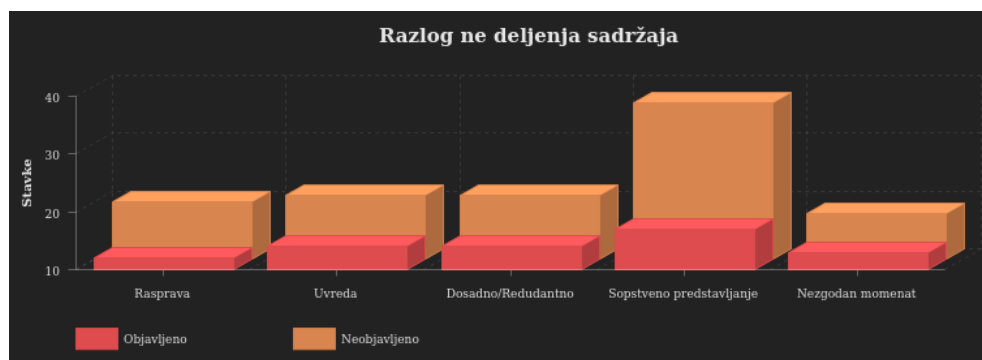
2.2.1 Samocenzura na društvenim mrežama

Korisnici društvenih mreža sami donose odluke o tome šta će staviti na svoj profil, odnosno šta će podeliti i sa kim. Društvene mreže omogućavaju da sami izaberemo kome će sadržaj koji objavljujemo biti omogućen za videti, a kome ne.

Razlozi zbog kojih se određeni sadržaj ne deli su dobijeni nakon odrađivanja ankete i rezultati su sledeći:

- Rasprava: Ne želimo da započnemo ili učestvujemo u raspravi
- Uvreda: Ne želimo nikoga da uvredimo
- Dosadno/Redudantno: Imamo osećaj da se sadržaj ponavlja ili nije dovoljno interesantan
- Sopstveno predstavljanje: Imamo osećaj da sadržaj ne prikazuje na pravi način nas kakvi jesmo
- Nezgodan momenat: Onemogućeno postavljanje zbog vremena ili tehnologije(lokacija otežava postavljanje sadržaja)

Na slici 2 je ilustrovana gorenavedena podela. [5]

Slika 2: Grafik

3 Teškoća cenzurisanja na Internetu

Razlozi zbog kojih je cenzura na Internetu otežana:

Za razliku od radia i televizije koje je moguće lako kontrolisati, sprečavanje objava na Internetu je maltene nemoguće iz razloga što se Internet neprestano širi. Ne postoji izvodljiv način da grupa ljudi cenzuriše sve što je postavljeno na Veb. Postoje automatizovani alati koji bi trebalo to da rade ali su nepouzdana. Vlasti nisu u mogućnosti da cenzurišu dešavanja izvan granica njene države jer je Internet globalan. Takođe nije moguće znati da li za nekim kompjuterom sedi dete ili odrasla osoba, jer ne postoji način da se to proverí.

4 Manipulisanje Internetom od strane države

Uprkos svim navedenim poteškoćama država nalazi način da ograniči pristup Internetu na različite načine. Najdrastičniji primer su zemlje sa istoka, kao što je Severna Koreja u kojoj obični građani nemaju mogućnost da komuniciraju sa ostatkom sveta koristeći Internet. Dok u zapadnim zemljama postoje različiti standardi za to šta je prihvatljivo a šta ne (u Nemačkoj su zabranjeni nacistički sajtovi, dok je u SAD omogućen pristup skoro svim sajtovima). Još jedan primer cenzure je ona koja se primenjuje u obrazovnim ustanovama širom sveta, a to je zabrana pristupa određenim sajtovima, kao što su sajtovi za klađenje, odrasle i mnogi drugi.

5 Sloboda govora

Sloboda govora predstavlja pravo pojedinca da izrazi svoje mišljenje bez straha da će u tome biti sprečen ili da će biti kažnjen za izraženo mišljenje. U zapadnim zemljama, pogotovo SAD, ono predstavlja jedno od ključnih, ali i kontraverznijih prava. Bez slobode govora, nema ni slobodnih ljudi ni slobodnog društva.

Na slici 3 možete videti ilustraciju zabrane slobode govora [1].

Slika 3: Repräsentativna slika.

5.1 Zbog čega postoji sloboda govora?

Sloboda govora stvara zdrav prostor za razmenu mišljenja, različitih ideja i kultura. Iz takvog diverziteta nastaje konstruktivan sukob iz kojeg proizilazi napredak. Setimo se da su ljudi u prošlosti verovali da je Zemlja ravna ploča i da se nalazi u centru Sunčevog sistema, ova ali i još mnoga

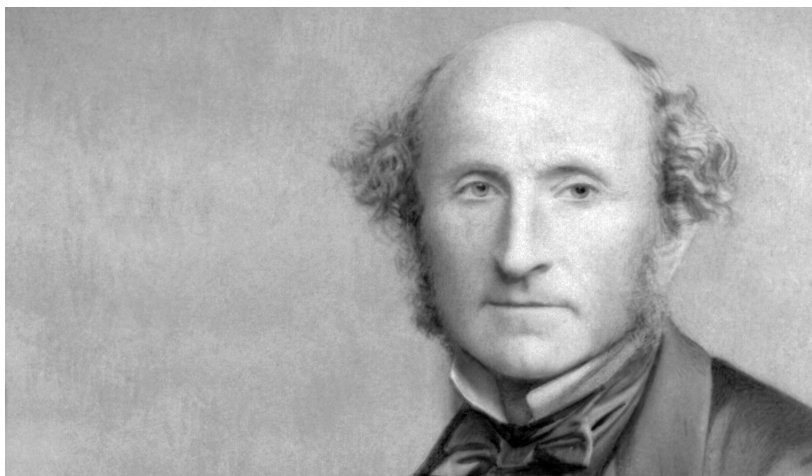
druga (tada) kontraverzna mišljenja bi i danas važila da nije bilo hrabrih pojedinaca voljnih da žrtvuju svoje živote zarad slobode govora.

Danas često govorimo o važnosti slobode govora kao alata kojim se može kontrolisati rad državnih organa. U tom pogledu, sloboda govora postoji kako bi građani mogli slobodno izražavati svoje nezadovoljstvo određenim akcijama države. Svi totalitarni režimi shvatali su krucijalnu ulogu koju igra sloboda govora te su koristili cenzuru kako bi ograničili širenje revolucionarnih ideja i time još više učvrstili svoju poziciju na vlasti.

5.2 Džon Stjuart Mil o slobodi izražavanja

Džon Stjuart Mill bio je britanski filozof i jedan od glavnih zagovarača utilitarizma ¹.

treba da postoji najpotpunija sloboda zastupanja i raspravljanja, kao etičkog uverenja, bilo kog učenja, ma kako se ono inače moglo smatrati nemoralnim (O Slobodi, p. 141)

Slika 4: Džon Stjuart Mil

On zapravo prvi postavlja postulat ograničavanja slobode u svom delu O slobodi gde kao temeljno načelo iznosi da se sloboda sme ograničiti samo onda kada šteti drugima tj. narušava njihovu slobdu. Time Mill zapravo definiše da je jedino dopušteno ograničenje slobode pojedinca – sloboda drugog pojedinca.

Predmet je ove rasprave, kao što je navedeno u naslovu, utvrditi jedno vrlo jednostavno načelo, koje bi moralo apsolutno vladati u postupcima društva prema pojedincu kada ga treba na što prinuditi ili nadzirati, bilo sredstvima fizičke prisile u obliku zakonskih kažnjavanja ili moralnom prinudom javnog mišljenja. Po tome je načelu samozaštita jedina svrha kroz koje se čovječanstvo, pojedinačno ili kolektivno, ima pravo miješati

---

¹Utilitarizam je etička teorija koja tvrdi da je najbolja akcija ona koja maksimizira korist. Pri čemu se korist može definisati na različite načine.

u slobodu djelovanja svakog od svojih članova. Jedini cilj, zbog kojeg se sila može pravedno primijeniti nad bilo kojim članom civilizirane zajednice protiv njegove volje, jest spriječiti ga da čini štetu drugima. Njegovo vlastito dobro, fizičko ili moralno, nije dovoljno opravdanje. On ne može biti pravedno prisiljen da što učini ili da se suzdrži, jer će za njega biti bolje da tako radi, jer će ga to učiniti sretnijim, jer bi po mišljenju ostalih činiti tako bilo mudro, ili čak pravilno. To su dobri razlozi da mu se zamjeri, da ga se uvjeri, ili nagovori, ili da se pozabavi s njim, ali ne da ga se prisili, ili da mu se nanese neko zlo. On je odgovoran društvu samo za ono svoje ponašanje koje se tiče ostalih. U dijelu koji se tiče isključivo njega, njegova je neovisnost s pravom apsolutna. Pojedinaac je neograničen gospodar nad samim sobom, nad svojim tijelom i dušom. (O Slobodi, p. 118)

Mil predlaže da je sloboda da se iznese širok spektar ideja bez straha od kazne ne samo krucijalna za zdrav razvoj pojedinca već i celokupnog društva. Nijedan autoritet nema prava da zabrani nijedno mišljenje. Mil navodi tri razloga koji opravdavaju ovako neograničenu slobodu misli i izraza.

Prvo, može se ispostaviti da je mišljenje koje se potiskuje ili zabranjuje u stvari istinito. Oni koji poriču takvu mogućnost smatraju sebe ta nepogrešive i postavljaju se kao vlasnici apsolutne istine.

Oni koji žele da uguše neko mišljenje poriču, naravno, njegovu istinitost; ali oni nisu nepogrešivi. Oni nemaju ovlašćenja da odlučuju o tom pitanju za celo čovečanstvo i da onemogućavaju svakoj drugoj osobi da o tome sudi. Odbiti da se sasluša neko mišljenje zato što su oni sigurni da je lažno znači pretpostaviti da je njihova izvesnost isto što i apsolutna izvesnost. Svako učutkivanje rasprave podrazumeva pretpostavku nepogrešivosti. (O Slobodi, p. 143)

Drugo, čak i ako je vladajuće mišljenje u potpunosti istinito, jedini način da se ta istinitost pokaže u svojoj punoći jeste njeno konstantno preispitivanje; ovo, međutim podrazumeva i mogućnost poricanja.

ma koliko istinita bila, ako se o njoj ne raspravlja u potpunosti, često i neustrašivo, . . . smatraće se dogmom, a ne živom istinom (Utilitarizam, p. 126)

Treće, Mil veruje da u svakom ljudskom verovanju ima nešto istinito, nešto što nije lažno. Otuda je, da bi se došlo do potpunije istine, neophodna borba suprotnih mišljenja.

Prema ovome, posledice cenzure su negativne nezavisno od toga da li su cenzurisane ideje istinite ili ne. Cenzura je loša jer pravi nepovoljnu podlogu za otkrivanje ili očuvanje istine; pored toga ima i negativne posledice po intelektualan karakter svih onih koji žive pod njom.

5.3 Sloboda govora danas

Moderno vreme i nove generacije nameću nove izazove slobodi govora. Suprotno intuiciji, danas se krećemo ka društvu u kome se sve više postavljaju barijere slobodi govora. Polako ali sigurno dolazimo u poziciju gde je sloboda govora krajnje ugrožena.

Fokus društva premešta se sa slobode govora na slobodu od govora. Rastući trend njenog gušenja često se krije pod maskom političke korektnosti. Ovakva pojava najizraženija je na američkim univerzitetima gde su uvedene restrikcije po pitanju izražavanja. Naime, društvo, a pogotovo univerziteti pokušavaju da postave štit od takozvanih mikroagresija². Mikroagresije predstavljaju ozbiljan problem jer su veoma subjektivne i izuzetno zavise od političkih stavova sagovornika. Radikalizacija protiv slobode govora na univerzitetima ide i korak dalje. Studenti su formirali grupe koje vrše pritisak da se spreče govori onih čije im mišljenje smeta.

Dodatan pritisak predstavlja i uvođenje zakosnih regulativa u odabiru reči. Naime, neke reči bivaju zakonski zabranjene zbog stavova vokalne manjine. Ovaj vid sistemskog ograničavanja jasan je prikaz današnjeg stanja slobode govora.

Živimo u periodu manipulacije slobode govora gde se ona koristi da se nečija mišljenja izraze dok se druga odbacuju pod izgovorom da su opresivna. Liberali propagiraju svoje stavove, među kojima je i sloboda govora, ali kada treba da čuju mišljenje koje je u suprotnosti sa njihovim oni to, uglavnom agresivno, odbacuju. Postavlja se pitanje gde je granica slobode govora, ko je postavlja i zbog čega.

6 Deca i neprikladan sadržaj

Roditelji veruju da bi trebalo da zaštite svoju decu od izlaganja pornografskog i nasilnog sadržaja. Glavnim problemom se smatrao Veb, pa su se iz tog razloga izrodile softverske kompanije koje su napravile pregledače koje mogu da blokiraju neprikladan sadržaj. Sada kada su pametni telefoni pristupačni svakom detetu, roditelji su primorani da se suoče sa realnošću da su njihova deca u neprestanom kontaktu sa neprikladnim sadržajem.

6.0.1 Prečišćivač Veba

Prečišćivač Veba je alatka koja onemogućava prikaz određenih stranica od strane pregledača. Odvija se kao pozadinski proces svaki put kada pregledač pokušava da učita stranicu. Ukoliko se stranica smatra nepoželjnom, neće biti prikazana. Prečišćivači mogu biti instalirani na kompjuterima ili njihovu uslugu može da pruža provajder. Neki od najpoznatijih prečišćivača su: Qustudio, Net Nanny, Surfie.[8]

Prečišćivače najčešće koriste:

Roditelji - pokušavaju da zaštite decu od pristupa nepoželjnom sadržaju
Poslovne grupe - žele da radnicima onemoguće pristup stranicama koje nemaju veze sa njihovim poslom

Obrazovne ustanove - slično kao i u prethodna dva slučaja. Pokušavaju da spreče uvredljiv i ometajući sadržaj.

---

²Mikroagresije su verbalni i neverbalni znakovi ili uvrede, bilo namerne ili nenamerne, koje šalju neprijateljske, pogrdne ili negativne poruke ciljanim osobama zasnovane isključivo na njihovoj pripadnosti određenoj grupi.

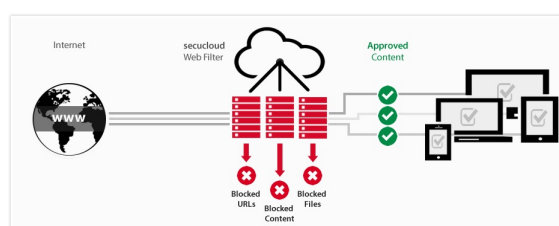
Prečišćivači koriste dve metode za proveru koje stranice ne treba prikazivati.

Prva je provera URL-a stranice među stranicama koje se nalaze na crnoj listi. Ukoliko se nalazi na njoj, stranica neće biti prikazana.

Druga metoda traži kombinaciju slova ili reči koje mogu sugerisati da stranica sadrži neprikladan sadržaj.

Naravno, nijedna od ove dve metode nije nepogrešiva. Problemi koji se javljaju prilikom korišćenja prve metode su to što se stalno prave nove stranice sa neprikladnim sadržajem, pa je i ažuriranje crne liste jako teško. Za razliku od nje, druga metoda može dovesti do zabrane sasvim legitimnih stranica.[2]

Slika 5 pokazuje kako funkcioniše prečišćivač veba. [4]

Slika 5: Ilustracija pozadinskog procesa filtriranja sadržaja

6.0.2 Sexting

Izraz sexting predstavlja slanje poruka ili email-ova koji sadrže golotinju. Prvi put termin sexting je objavljen 2005. godine u članku Australian Sunday Telegraph Magazine. Sexting se deli u tri tipa:

1. Razmena slika između partnera.
2. Razmena slika između partnera koje su deljene sa ostalima van veze.
3. Razmena između partnera koji još nisu u vezi, ali bar jedna osoba se nada da će u budućnosti biti.

Sexting je postao aktuelan popularizacijom telefona sa kamerom i pametnih telefona koji imaju pristup Internetu, preko kojeg se može slati eksplicitan sadržaj. Najčešće ga primenjuju adolescenti.

Iako se sexting relativno skoro pojavio, postoji mnogo slučajeva u kojima je imao veliki uticaj na živote ljudi, tako što slike dospeju u javnost. Osoba čije su slike dospele u javnost suočava se sa svakodnevnim uvredama, što može dovesti do depresije, koja u najgorem slučaju može prerasti u samoubistvo.

Na tabeli 1 su prikazani rezultati ankete iz 2009. godine u kojoj je učestvovalo približno 700 tinejdžera. [9]

Tabela 1: Pozitivni odgovori na pitanja postavljanih u vezi sextinga:

Postavljeno pitanje	Odgovorilo(%)
Da li ste poslali sext nekada?	9
Da li ste primili sext nekada?	17
Da li ste prosledili nekome sext nekada?	3
Da li ste poslali sext nepoznatoj osobi?	11
Da li ste poslali sext barem jednom?	9
Da li je vaš sext prosleđen nekoj nepoželjnoj osobi?	2
Da li su sextovi vaših prijatelja prosleđeni nekoj nepoželjnoj osobi?	30

7 Zaključak

Vođeni gorenavedenim stavovima i činjenicama autori dolaze do zaključka da se suštinski premalo pažnje posvećuje slobodi izražavanja. Sveprisutni hijerarhijski režim u sve većoj meri postavlja okvire delovanja na internetu koji se predstavljaju kao nešto pozitivno dok se ispod toga krije cenzura u svom najčistijem obliku. Evropska unija je dodavanjem člana 13 u zakon o autorskim pravima izvršila demonstraciju moći i pokazala da granice za cenzuru zapravo i ne postoje. U vremenu sve većeg nadzora internet je neprijatelj dokle god nije kompletno kontrolisan i filtriran. Kraj ere neutralnosti interneta je na pomolu. Bitku za slobodan pristup sadržaju gubimo, a toga nismo ni svesni.

Literatura

- [1] Ahdieh Ashrafi. Flickr, 2010.
- [2] Barracuda. Web filtering customer base and types, 2019.
- [3] Foundation for Individual Rights in Education. Spotlight on speech codes, 2019.
- [4] Imran Shahriar. Quora, 2017.
- [5] Manya Sleeper, Rebecca Balebako, Sauvik Das, Amber Lynn McConahy, Jason Wiese, Lorrie Faith Cranor. The post that wasn't: exploring self-censorship on facebook, 2012.
- [6] Džon Stjuart Mil. *O Slobodi*. CreateSpace Independent Publishing Platform, Južna Karolina, SAD, 2016.
- [7] John Stuart Mill. *Utilitarianism*. Hackett Publishing Company, Inc., Indianapolis, USA, 2002.
- [8] Nicole Johnstone. Najbolji preciscivaci veba, 2019.
- [9] Michael J. Quinn. *Ethics for the information age*. Addison-Wesley, Seattle, Washington, 2015.
- [10] SlideShare. Oblici cenzure, 2019.
- [11] David V. Ward. Philosophical issues in censorship and intellectual freedom. <https://core.ac.uk/download/pdf/4817052.pdf>, 1991.